

Особливості притягнення до відповідальності за хабарництво в Україні

*Лобко К.А., студент гр.Ю-05 юридичного факультету СумДУ
Науковий керівник – Бурбика М.М., д.ю.н., доц.кафедри права СумДУ*

Держава здійснює свої зовнішні та внутрішні функції через органи державного управління, ефективна діяльність яких є запорукою забезпечення потреб громадянського суспільства. Проте особливе занепокоєння на сьогодні викликає корупція та хабарництво, які у процесі становлення правової держави та суспільства набули неабиякої актуальності.

Хабарництво підриває авторитет державного апарату, породжує уявлення можливості досягнення бажаного шляхом підкупу службових (посадових) осіб. Для службових (посадових) осіб хабарництво є джерелом додаткового нетрудового доходу. В результаті грубо порушуються права і законні інтереси громадян, підриваються гарантії реалізації конституційних прав.

Боротьба з хабарництвом протягом останніх років стала одним з головних напрямів діяльності правоохоронних органів та органів державної влади, що знайшло своє відображення в Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції», Кримінальному кодексі України (далі – КК України), у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки» від 28 листопада 2011 року та ін.

Хабарництво – комплексне поняття, яке охоплює декілька самостійних, але взаємопов'язаних злочинів: одержання хабара (ст. 368 КК України), давання хабара (ст. 369 КК України) та провокація хабара (ст. 370 КК України). Ці злочини пов'язані між собою спільним об'єктом і предметом, змістом і характером злочинних дій. Проте одержання хабара є найбільш небезпечним проявом хабарництва.

У науці кримінального права питання змісту поняття «хабарництво» є досить дискусійним. Так, Б. Здравомислов зазначав, що у визначенні поняття хабарництва необхідно виділяти два підходи: вузький та широкий. У вузькому значенні поняття хабарництва визначається таким складом злочину як одержання хабара, а в широкому – трьома складами злочинів: одержання хабара, давання хабара та посередництво у хабарництві [1, с. 124].

О. Качмазов висуває протилежне бачення цього поняття: хоча між одержанням і дачею хабара існує тісний зв'язок, вони є самостійними складами злочинів, оскільки мають по відношенню один до одного, особливі, притаманні тільки для них ознаки [2, с. 30]. Така позиція знаходить своє відображення в Кримінальному кодексі України, де законодавець виділяє в окремі статті за одержання (ст. 368 КК України) та давання хабара (ст. 369 КК України), тим самим підкреслюючи самостійність вказаних складів злочину.

Узагальнюючи вказані визначення хабарництва, можна стверджувати, що одержання хабара є найбільш небезпечним проявом хабарництва. Обов'язковою ознакою даного злочину є його предмет – хабар, тобто незаконна винагорода матеріального характеру. Відповідно до п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26. 04. 2002 року № 5 хабаром може бути майно (гроші, цінності та інші речі), право на нього (документи, які надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт) [4].

Об'єктивна сторона, злочину передбаченого ст. 368 КК України, виражається в одержанні службовою особою хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабар, або в інтересах третьої особи будь-яких дій, які входять до службових повноважень службової особи.

Суб'єктивна сторона одержання хабара характеризується тільки прямим умислом та наявністю корисливого мотиву. Особливість суб'єктивної сторони цього злочину полягає у тому, що між умислом хабароодержувача та хабародавця є тісний, нерозривний зв'язок, оскільки і той, і інший повинні усвідомлювати, що має місце давання-одержання хабара. Суб'єктом одержання хабара може бути тільки службова особа. Однак співучасником цього злочину, який організував одержання хабара, підбурював службову особу до його вчинення чи сприяв їй у цьому, може бути і приватна особа [3, с. 1099].

Щодо кримінальної відповідальності за одержання хабара, то з часу прийняття

Кримінального кодексу України вона майже не змінилася. Єдина зміна відбулася після прийняття вищезгаданого Закону, а саме санкція ч. 1 ст. 368 КК України була доповнена такими видами покарання як виправні роботи на строк від двох до п'яти років та арешт до шести місяців.

Кримінальним кодексом України за одержання хабара передбачено декілька основних покарань: штраф (від 8500 до 22500 грн.), виправні роботи (від 2 до 5 років), арешт (до шести місяців) та позбавлення волі (від 2 до 12 років), а також додаткові покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та конфіскація майна. Поряд із цим, законом передбачений інститут звільнення від кримінальної відповідальності призначенням іспитового строку.

Вивчення матеріалів судової практики в Сумській області лише за останні два роки засвідчило зростання кількості випадків звільнення від відбування основного покарання з іспитовим строком до трьох років, на підставі ст. 75 КК України та застосування ст. 69 КК України щодо призначення більш м'якого покарання. Так, у 2011 році майже в половина вироків (44%) було застосовано в якості покарання іспитовий термін. Друге місце за кількістю призначень (19%) розділили штраф та обмеження волі. До позбавлення волі засудили лише 12% винних осіб. Процес збільшення числа звільнення від відповідальності з призначенням іспитового строку за одержання хабара прискорився у 2012 році. Більше ніж половина вироків (63%) винесено із призначенням іспитового терміну. Кількість вироків з призначенням покарання у вигляді позбавлення волі становить 26%, а всього 5% винних осіб було засуджено до арешту та обмеження волі.

В узагальненні судової практики призначення покарань за хабарництво, проведеної Верховним Судом України за 2011 рік, ці випадки пояснювалися «тим, що засуджені за одержання хабарів у переважній більшості займали невисоке службове становище та одержували хабарі у порівняно невеликих сумах, з так званих ситуаційно життєвих, а не інших мотивів, раніше до кримінальної відповідальності не притягувалися, позитивно характеризувалися, підвищеної небезпеки для оточуючих не становили, як правило були позбавлені своїх посад, їхніми діями не було завдано великої шкоди. Тому зі справ, які були розглянуті у 2011 р., вбачається, що суди здебільшого призначали покарання із застосуванням положень ст. 75 КК України, тобто зі звільненням від відбування покарання з випробуванням» [5]. А так як, у ст. 75 КК України відсутнє чітке визначення підстав для її застосування, виходячи зі змісту статті, суд може діяти на власний розсуд.

Науковцями визнано, що суворість каральних заходів має менше значення для запобігання злочинам, ніж неминучість відповідальності, адже більшість людей не дуже чуттєві до абстрактної погрози покарання, і їх можна змусити дотримуватися законів, тільки якщо ця погроза втілюється в конкретних вироках [6, с. 155].

Отже, хабарництво являє собою асоціальне явище, адже на нього впливають умови життя населення, правовий нігілізм та неправомірна поведінка службових та посадових осіб, саме тому покарання за цей злочин має на меті не тільки кару, а також запобігання вчиненню нових злочинів.

Тенденція збільшення числа вироків, що передбачають звільнення від відповідальності заміною фактичного покарання іспитовим терміном може призвести до послаблення сприйняття суспільством невідворотності відповідальності за хабарництво, що, в свою чергу, стане негативним фактором у запобіганні вчиненню корупційних злочинів.

Література:

1. Здравомыслов Б.В. Должностные преступления. Понятие и квалификация / Б.В. Здравомыслов. – М.: Юрид. лит., 1975. – 168 с.
2. Качмазов О.Х. Ответственность за взяточничество по Российскому уголовному праву / О.Х. Качмазов. – Владикавказ : Иристон, 2000. – 214 с.
3. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. // За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 1196 с.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26. 04. 2002, № 5.
5. Судова практика призначення покарань за хабарництво (ст. 368 Кримінального

кодексу України). – [Електронний ресурс]:Режим доступу:
<http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/77A2583E0EB2EB17C2257AC5004BE017?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=77A2583E0EB2EB17C2257AC5004BE017&Count=500&>.

6. Філей Ю.В. Роль покарання в запобіганні злочинності // Ю.В. Філей / Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». 2009. – № 2, – с. 154-160.

Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студ. юридичного фак-ту, м. Суми, 25 травня 2013 р. / Ред.кол.: А.М. Куліш, М.М. Бурбика, М.І. Логвиненко, В.М. Семенов, А.В. Баранова. — Суми : СумДУ, 2013. — С. 96-98.